

УЧАСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ У ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тетерятник Г. К.

У роботі розглядаються актуальні питання, пов'язані із участю працівників кримінальної розвідки у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України. Автором проаналізовано стан законодавства у цій сфері, звернена увага на регламентацію зазначеного питання законодавством інших держав.

Зауважується, що на сьогодні відсутні норми, які б визначали правовий статус працівників підрозділів кримінальної розвідки, що залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових). Визначені прогалини процедурного характеру: відсутність вимог до постанови про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Обґрунтовується необхідність прийняття відповідних нормативно-правових актів, які б визначали порядок залучення працівників кримінальної розвідки до проведення негласних (слідчих) розшукових дій.

Ключові слова: кримінальна розвідка, негласні слідчі (розшукові) дії, спеціальне завдання, кримінальне провадження, участь в організованій групі чи злочинній організації.

В работе рассматриваются актуальные вопросы, связанные с участием сотрудников подразделений криминальной разведки в проведении негласных следственных (розыскных) действий согласно УПК Украины. Автором проанализировано состояние законодательства в этой сфере, обращается внимание на регламентацию этого вопроса законодательством других государств.

Отмечается, что на сегодня отсутствуют нормы,
© Г.К. Тетерятник, 2016

определяющие правовой статус сотрудников подразделений криминальной разведки, привлекаемых к проведению негласных следственных (розыскных). Определены пробелы процедурного характера: отсутствие требований к постановлению о проведении негласных следственных (розыскных) действий. Обосновывается необходимость принятия соответствующих нормативно-правовых актов, определяющих порядок привлечения сотрудников криминальной разведки к проведению негласных (следователей) розыскных действий.

Ключевые слова: криминальная разведка, негласные следственные (розыскные) действия, специальное задание, уголовное производство, участие в организованной группе или преступной организации.

This article are regarded the topical questions, which are related with origin of the institute of non-public investigative operations in the new criminal processual code of laws. Regulation, conduct and use of the results of the non-public investigative operations in the criminal proceeding is a guaranty for participants of criminal proceeding in part of using case files which are receiving by non-public methods from one side.

For conducting non-public investigative operations investigators weren't ready a practical matter, due to missing necessary experience, and legal system wasn't ready due to doesn't meeting the conditions on present moment from another side.

The condition of the legal system, which regulating

involvement officers of the department of the criminal intelligence to conducting non-public investigative operations was analyzed by authors: there are codes of laws and acts of legislation. Attention was accorded to the legal system regulation of other countries for this subject.

There aren't any norms of law which determine the legal status of the officers of the department of the criminal intelligence that are involved to conducting non-public investigative operations today.

The gap of the procedural motion is the unavailability requirements to the statement of conducting non-public investigative operations.

The necessity of adopting of the norms of law which determine rules for officers of the department of the criminal intelligence that are involved to conducting non-public investigative operations are justified by authors.

Keywords: *criminal intelligence, non-public investigative operations, special operation, criminal proceeding, participation in an organized criminal gang.*

Поява інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД) у реформованому КПК України ось уже четвертий рік призводить до жвавих дискусій між практиками та вченими з різних питань функціонування цього інституту. З одного боку, регламентація проведення та використання НСРД у кримінальному провадженні стала гарантією для учасників процесу у частині використання матеріалів, які отримуються негласними методами. Адже у попередньому КПК України (1960 р.) гострим було питання легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності задля набуття ними статусу доказів. З іншого ж боку, до проведення НСРД на практиці були не готові не тільки слідчі, які не мали подібного досвіду, а і сама законодавча база до сих пір не регламентує низку питань, пов'язаних із проведенням НСРД.

Останні роки система кримінальної юстиції України перебуває у процесі реформування. 7 листопада 2015 року набув чинності Закон України "Про Національну поліцію". Попри позитивні перетворення, яким сприяло прийняття зазначеного нормативного акту, поза увагою законодавця залишилася низка питань, зокрема не врегульовані питання щодо окремих підрозділів, які раніше були в системі ОВС. 12 лютого 2015 року було ліквідовано УБОЗ. У той же час, постало питання щодо спроможності виконання існуючими підрозділами окремих завдань ліквідованого УБОЗу. У структурі Національної поліції було створено Департамент кримінальної розвідки.

У більшості країн світу кримінальна розвідка відіграє важливу роль у боротьбі зі злочинністю. Зокрема, використовуючи дані, отримані під час проведення заходів силами і засобами, які знаходяться в арсеналі підрозділів кримінальної розвідки, вони здійснюють стратегічний аналіз, за допомогою якого виробляються довготермінові плани діяльності правоохоронних органів, розробляється стратегія та вимоги до кримінальної розвідки; тактичний аналіз, на підставі якого здійснюється розробка короткотермінових планів діяльності поліції згідно із загальною стратегією, а також може використовуватися для доповнення існуючих вимог до кримінальної розвідки; цільовий профіль стосовно конкретної особи (підозрюваного чи жертви) або групи осіб у відповідності до стратегічних пріоритетів; проблемного профілю, в якому проаналізовано конкретний злочин або серію подій тощо [1, с.67].

Працівники підрозділів кримінальної розвідки залучаються до проведення НСРД. Статтю 272 КПК України

передбачено виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. У ч.1 ст.272 КПК України зазначається, що: "Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування". Таким чином, виділяється дві категорії осіб, які можуть безпосередньо проводити цю НСРД: 1) особа, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації; 2) особа, яка є учасником зазначеної групи чи організації, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Посилання законодавця на закон, відповідно до якого певна особа виконує спеціальне завдання, означає, що у законодавстві має бути чітко визначено, хто є особою, яка уповноважена виконувати таке завдання. У той же час, такого роз'яснення у законодавстві не існує.

У більшості країн світу, у тому числі, в Україні, участь у подібних заходах беруть, так звані, штатні "офіцери під прикриттям". В Україні вони належать до підрозділів кримінальної розвідки. Певною мірою зазначене питання було врегульовано у пп. 8, 13 ч. 1 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", ст. 13, 14 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", відповідно до яких, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ, Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до кримінальної відповідальності недостатньо, використовувати штатних та нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання, або учасника організованого злочинного угруповання, які на конфіденційній основі співпрацюють з уповноваженими на боротьбу з організованою злочинністю органами, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості [2,3].

У той же час, ЗУ "Про ОРД" регламентує проведення оперативно-розшукової діяльності, а НСРД знаходяться у площині сфери дії кримінального процесуального законодавства. В Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначено, що "Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами" [4]. Однак, і у цьому роз'ясненні вказано, що особа, яка уповноважується на виконання спеціального завдання слідчим, є такою відповідно до закону, який на сьогодні відсутній.

Відомості, отримані під час проведення НСРД можуть стати доказами тільки у випадку їх відповідності вимогам належності, допустимості і достовірності. Це означає, що

вони, в першу чергу, мають бути отримані на законних підставах. У підзаконних нормативно-правових актах, які мають грифи секретності певною мірою визначалося, хто відноситься до осіб, які уповноважені виконувати спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації. Однак, по-перше, підзаконний нормативно-правовий акт має зовсім іншу юридичну силу та сферу дії, аніж закон, про який чітко вказано у ст. 272 КПК України. По-друге, на сьогодні більшість нормативно-правових актів, які стосувалися діяльності підрозділів ОВС, із набуттям чинності ЗУ "Про Національну поліцію" втратили чинність, а нові до сих пір не прийняті. Це унеможливує виконання завдань багатьма підрозділами Національної поліції, у тому числі, і підрозділами кримінальної розвідки.

Більш того, особа, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, по суті бере участь у кримінальному провадженні. Отже, її процесуальний статус має бути визначений у КПК України, а така особа відповідно має бути віднесена до певної категорії учасників кримінального провадження.

Попри те, що така особа бере участь у НСРД, форми та методи проведення яких не підлягають розголошенню, її процесуальний статус та поняття мають бути визначені у КПК України. Це відповідає засадам кримінального провадження та вимогам щодо допустимості доказів. Надання визначення цьому суб'єкту кримінального провадження, на нашу думку, у жодному разі не впливає на розголошення таємних форм та методів проведення НСРД. Більш того, чітке визначення у законі критеріїв цієї особи, її прав та обов'язків у кримінальному провадженні стає додатковою гарантією законності проведення зазначених дій уповноваженими особами.

В іншому ж випадку - виникає питання: "В якості якого суб'єкта кримінального провадження бере участь така особа та чим є отримані під час виконання нею спеціального завдання відомості". На практиці така особа може бути допитана як свідок. При цьому виноситься постановою про зміну анкетних даних, особа дає показання, які в подальшому можуть бути використані як докази. Відповідно до ст. 65 КПК України, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Втім, особа, якій такі відомості стали відомі під час виконання спеціального завдання, на нашу думку, не є свідком у розумінні ст. 65 КПК України. Адже їй не просто стали відомі обставини кримінального правопорушення, вона брала безпосередню участь у діяльності організованої групи чи злочинної організації. Більш того, уповноважена на виконання спеціального завдання особа може заподіювати шкоду охоронюваним законом інтересам, але лише вимушену, і в певних межах [5]. Таким чином, вона має інший статус.

У зв'язку з цим, виникає наступне питання, яке має бути вирішено. Якщо статус такої особи не визначений, то наскільки допустимими є докази, отримані під час виконання такого завдання. Крім того, логічним з боку сторони захисту стане питання щодо наявності підбурювання, провокаційних дій такої особи в діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Вважаємо, що низку цих проблем можна було б вирішити, визначивши у КПК України процесуальний статус такої особи та віднісши її до суб'єктів, які представляють сторону обвинувачення.

Наступне питання щодо проведення цієї НСРД працівниками підрозділів кримінальної розвідки є процедурним. У ч. 2 ст. 272 КПК України визначено, що виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу. У той же час, КПК України не визначає навіть, кому, у якому порядку має направлятися зазначена постанова.

Зазначені прогалини негативно впливають на правозастосовну практику, можливість ефективного залучення підрозділів кримінальної розвідки до виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Більш того, така не регламентованість законом, а не підзаконними нормативно-правовими актами, викликає сумніви щодо законності отримання інформації суб'єктами, статус яких не визначений КПК України, можливості використання їх як доказів у кримінальному провадженні.

Література

1. Guidance on the National Intelligence Model / Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers by the National Centre for Policing Excellence. - 2005. - 213 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://whereismydata.files.wordpress.com/2009/01/national-intelligence-model-20051.pdf>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
4. Про затвердження інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
5. Багрій М.В. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласна слідча (розшукова) дія / М.В. Багрій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013>.

Тетерятник Г.К.
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального
процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 18.12.2015